

УДК 781.7:784.4(477.8)

DOI: <https://doi.org/10.31318/2522-4212.2021.16.249654>

Іван Струтинський

<https://orcid.org/0000-0002-7982-1017>

Російський інститут історії мистецтва,
сектор інструментознавства (аспірант),
Ісаакієвська пл., 5, Санкт-Петербург, Росія, 190000,
тел.: +79 21 560 2737; e-mail: sevdbrif@gmail.com

Інструментальна складова епічних жанрів карпатської традиції

Розглядається сучасне побутування таких епічних жанрів українського фольклору Прикарпаття, як псалма, співанка-хроніка, балада. Мета дослідження – показати епічні жанри фольклору українців Карпат у контексті його сучасного побутування в прикарпатському селі у зв'язку з інструментальною традицією регіону. Сучасні польові записи псалм, носіями яких раніше були мандрівні лірники, свідчать про те, що твори цього жанру деінде збереглися до наших днів завдяки включенню їх до календарної традиції. З'ясовуються уявлення носіїв традиції про правильний засіб виконання пісень-хронік. Виконання найдавніших карпатських балад дуже близьке до виконання співанок-хронік. Давні, «старовіцькі» балади, пов'язані з індивідуальним виконавством і народно-професійним інструменталізмом, в наш час виконуються рідше, ніж балади пізні, яким притаманна колективна хорова манера виконання.

Ключові слова: Карпати, Прикарпаття, епос, псалма, пісня-хроніка, балада, колісна ліра, денцівка.

Вступ

Якщо контекст виконання обрядових та танцювальних творів народної музики детально описаний у низці монографій ще в середині минулого століття (В. Шухевич, Ф. Колесса, Р. Гарасимчук), описів побутування епічних жанрів набагато менше. Більшість збірок епічних пісень містять словесні та нотні тексти, проте контекст виконання, кількість виконавців, інструментальний компонент, описується в них далеко не завжди. Найдетальніше вивчені епічні твори, пов'язані з кобзарською або лірницькою традицією, які приваблювали увагу дослідників ще в XIX – початку XX століть (Квітка, 1928, с. 115–129). Лірницькі та кобзарські твори в сільській громаді, поза середовищем професійних виконавців вивчалися набагато менше.

У роботі розглядаються три жанри української народної творчості Прикарпаття: псалма, пісня-хроніка, балада. Територіальне охоплення дослідження – історичний регіон Галичина (Івано-Франківська, Львівська, Тернопільська області України), головним чином – Галицька Гуцульщина і Покуття, де переважно проходили польові експедиції автора, в меншій мірі – Буковина і Закарпаття.

Мета нашого дослідження – показати епічні жанри фольклору українців Карпат у контексті його сучасного побутування в прикарпатському селі і у зв'язку з інструментальною традицією регіону.

При вивченні контексту побутування української карпатської пісенної епіки автор спирається на власні польові матеріали, зібрані під час польової роботи на Гуцульщині, Бойківщині,

Покутті та на Галицькому Поділлі, а також на матеріали Електронного архіву українського фольклору Кафедри української фольклористики імені академіка Ф. Колесси Львівського національного університету імені І. Франка, на роботи сучасних дослідників і збирачів фольклору, а також на фольклористичні праці XIX–XX століть.

Псалма

Псалма – народна епічна пісня релігійного змісту – жанр українського фольклору, який сформувався до початку XVII століття під впливом літературної церковної традиції; тісно пов'язана з народним музичним професіоналізмом (Грица, 2015, с. 176). За спостереженнями сучасної дослідниці псалм Олени Сироїд, найбагатший матеріал можна зібрати в українських селах, розташованих близько великих доріг або міст, оскільки ці села найчастіше відвідували професійні виконавці псалм – лірники і кобзарі (Сироїд, 2019, с. 62–71).

Українську епічну традицію зазвичай розподіляють на лівобережну (переважно кобзарську) і подільсько-карпатську (переважно лірницьку). На Поділлі та Прикарпатті ліра стає головним інструментом мандрівних музикантів, зокрема, через введення у 1576 році податку на кобзу (23 срібних гроша щороку) (Грица, 1990, с. 67). Тому у Галичині і на Буковині мандрівні лірники були основними носіями традиції співу псалм.

Останній мандрівний лірник-сліпець, уродженець Путили (Північна Буковина), Дмитро Танасійович Генцар, який виконував псалми на храмах в Ясенові, Буківці, Криворівні та інших гуцульських селах помер у 1986 році. На ньому

перервалася гуцульська лірницька традиція. Більшість мешканців Верховинського району пам'ятає лише кілька рядків з його псалми «Про Страшний Суд» (Зеленчук, 2011):

*Ой, ви, люде-християни, грозит свої діти,
Бо будете на тім світі у пеклі горіти.*

Автору цих рядків вдалося переписати з касети, яка зберігається в мешканця села Буковець Верховинського району Івано-Франківської області майстра-виробника гуцульських народних інструментів Михайла Тафійчука, і частково транскрибувати ще чотири псалми Дмитра Генцара: «Про суботників», «Ой, з-за гори високої», «Як зачили писанки писати», «Заповіді Божі». Михайло Тафійчук, який до виходу на пенсію працював ковалем, свою першу ліру зробив у шістдесят років і перейняв частину репертуару від Дмитра Генцара. За словами Михайла Тафійчука, ліра – «інструмент інвалідський», і тому заробляти собі на хліб грою на лірі – гріх, якщо людина здатна до іншої роботи. В Буківці, як я дізнався в Михайла Тафійчука, був ще один лірник, який грав тільки для себе, оскільки виконувати псалми біля церкви могли тільки каліки. Без інструменту або в супроводі інших інструментів, за словами М. Тафійчука, псалми не співали¹.

Лірникам та лірницьким пісням приписували чудодійні властивості; лірників запрошували співати під час будівництва хати, на хрестини, похорон, весілля, на коляду (Корицький, 2020, с. 187–204). При цьому відбувався перманентний взаємний вплив мандрівних професіоналів-інструменталістів і виконавців-селян. На теренах Західної Бойківщини, як показують польові записи С. Марусяка з с. Вовчого Турківського району Львівської області, баладу «Про сирітку» и «Про Анцю», псалми про чудову з'яву образу Пресвятої Богородиці, про розп'яття Ісуса Христа, що колись були невід'ємною частиною лірницького репертуару, виконують вечорами під час Великого посту (Magusiak, 2021). Під час експедиції кафедри української фольклористики імені академіка Ф. Колесси 2008 року до с. Прислопу Турківського району Львівської області один з респондентів, що виконував «Сирітку», стверджував, що її треба співати сольо², що відповідає традиціям виконання цієї пісні в середовищі мандрівних музикантів-професіоналів (Гнатюк, 1886, с. 18–73).

¹ Польові матеріали автора (далі – ПМА) – Буковець, 2019.

² Респонденти: Бринько (Бринько) Софія Ільківна, 1928 р.н., Костишак (Бринько) Ганна Олексіївна, 1939 р.н., с. Присліп, Присліпська сільрада, Турківський район, Львівська область. Збирачі: Вовчак Андрій, Довгалюк Ірина, Маханець Лесик. Транскриптор Вовчак Андрій (Електронний архів українського фольклору, б. д.)

Мені відомі й інші випадки, коли сільська громада переймала псалми від мандрівних музикантів і пристосовувала їх до свого календарного репертуару. В 2019 році автору цих рядків вдалося записати псалму «Про Стратезію Божу Матір» в селі Старий Лисець Тисменецького району Івано-Франківської області від жительки села 1933 року народження Марії Михайлівни Олексин (Мендик). У Старому Лисці цю псалму традиційно виконували на Різдво як колядку. За словами мешканців села, її співали хором без інструментального супроводу або в супроводі акордеона чи скрипки.

Текст псалми-колядки зі Старого Лисця (див. нотацію 1):

*А хто з нас терпить, хто журу має,
На страсті спішишь, ласки благає,
Ту Стратенську Матір Божу,
Ту прекрасну квітку рожеу.
Бо Вна тут нас жде, полегшу дає.
Хто хворий лежить, того лікує,
Хто бідний сумний, жаль його чує,
Хто в нещастя упадає,
Тому щиро помагає
Мати на горі в великій журі.*

*А раз татари на нас напали,
Святий монастир та сплюндрували,
Ченців божих повбивали,
Усіх людей катували
Ті басурмани люті погани.*

*А Мати Божя, з ірничка рожа,
Стала на горі в великій журі,
Щирі сльози проливає,
На побитих споглядає.
Душі збрала і в рай повела.*

*Повела Вна їх та й стежечками,
Попід землянку та й печірками,
Аж у тую Україну,
У сурійську святиню.
З душами прийшла і так сказала:*

*Ви душі чесні, ви душі праві,
За рідну віру згинули в славі.
За це я вам рай зготую,
Увесь нарід спор'ятую –
Вашій потребі поміч вам з неба.*

*Злинули душі з неба до раю,
А Божя Мати по ріднім краю
Ходить Вона і зітхає,
Часу слушного шукає,
Щоб нас полегти, від гор'я спасти.*

*О, Пресвята Стратенська Мати,
Зволь нам в потребі руки подати.
Покрий нас і спаси нас
І до щастя приведи нас,
Нашу родину, всю Україну³.*

³ ПМА – Старий Лисець, 2019.

Цю саму псалму з трохи іншим текстом (не про Стратенську, а про Почаївську Божу Матір), але з такою самою структурою вірша ми знаходимо у другому томі збірки Оскара Кольберга «Покуття» в розділі «Pieśni nabożne i dziadowskie» («śpiewane ... przy towarzyszeniu liry») – пісні релігійного змісту, що виконують у супроводі колісної ліри. О.Кольберг записав цю псалму в м. Галичі (Kolberg, 1883, с. 265, №493).

Текст псалми зі збірки О.Кольберга (уривок):

*Пасли пастири овци на гори,
Виділи Матер Божу на скалі.
На той скалі стонку знати,
Где стояла Божя Мати.
З ней води берут,
Всім вірним дают.*

*О, Пречистая Діво Марія,
Где в Почаєві ікона Твоя,
Чуда Твої над чудами
Показались над турками,
Бо Твоя сила
Всіх побідила.*

*З града Збаражса в Почаєві прийшли,
Много народа християн знайшли,
Зачали ся уганяти,
Як могли всіх достати.
Раду складають,
Всіх ся змовляють.*

*Во второк рано брамі облягли,
Законникови главу істали,
Он взяв, несе свою главу
Матей Божой дає славу,
Пред образ паде,
Дух свой предаде.*

Незважаючи на те, що в наш час професійна лірницька традиція припинила в народі своє існування, окремі псалми дійшли до наших днів у селянському середовищі. Частина з них дійшла до нас завдяки тому, що вони стали частиною календарно-обрядового репертуару прикарпатського села. При цьому форма їх виконання змінилася.

Пісня-хроніка

Пісня-хроніка («співанка-хроніка», «новийна») – епічна пісня новелістичного характеру, як правило, з коломийковою структурою вірша, жанр українського фольклору, який виник у XVII столітті.

Основні риси пісні-хроніки:

- 1) документальність (прискіпливо точно передає події, оскільки її створює учасник події або очевидець, авторство якого часто зазначається в пісні-хроніці);
- 2) опис подій у їх хронологічній послідовності;

- 3) домінування епічного начала над ліричним, бо головна мета співанки-хроніки – передати подробиці сюжету максимально точно;
- 4) коломийкова структура вірша (4+4+6).

Як окремих жанр пісня-хроніка вперше була виділена українським фольклористом О. Деєм. У румунському фольклорі існує аналог української пісні-хроніки – *jurnale orale* («усні газети») (Дей, Грица, 1972, с. 11).

Пісня-хроніка виникає відразу після події, тому вона передає її найдрібніші деталі: імена героїв, назви місцевостей (Чікало, 2008, с. 3). За словами С. Грици, пісні-хроніки і народні балади можна порівняти з різними фазами одного процесу циклічного коловороту: пісні-хроніки відображують процес творіння, балади – завершення (Грица, 2020, с. 20). Довга пісня з коломийковою структурою, з'являється в кінці XVI ст., при тому спочатку на Наддніпрянщині, а потім на Прикарпатті, де згодом коломийкова структура стає домінуючою (Грица, 1990, с. 98).

Коломийки, які висвітлюють пісні-хроніки, різноманітні. В публікаціях XIX–XX століть зустрічаються пісні-хроніки про скасування панщини, про втечу Дмитра Марусяка з в'язниці (гуц. «з катушів») (Головацький, 1878, с. 110, 175), про страту розбійника у Сиготі, а також хроніки з різноманітними сімейно-побутовими сюжетами. Значна частина пісень-хронік пов'язана з історією опришків – учасників селянського повстанського руху XVI–XVIII століть, спрямованого проти польських, угорських та молдавських феодалів. Рух охоплював Галичину, Закарпаття і Буковину (Грабовецький, 2008, с. 17). Найбільша кількість опришківського циклу пов'язана з ім'ям легендарного ватажка опришків Олекси Довбуша (1700–1745) (Грабовецький, 2000, с. 11).

В 2018 році в селі Химчин Косівського району Івано-Франківської області я записав дві співанки-хроніки – «Про Довбуша» і «Австрійську» (про першу світову війну). Виконавець пісень-хронік Михайло Атаманюк (1942–2019, фото 2) чергував спів у декламаційній манері з грою на металевій відкритій флейті-сопілці з шістьма ігровими отворами (фото 1), яку сам він називав *денцівкою*, що дивно, бо його сопілка не має денця. Як у Химчині, так і в Буківці автор цих рядків чув від носіїв традиції, що таке виконання не вважається правильним. Сам Михайло Атаманюк говорив, що звичайно сопілкар грає без перерви, а людина, яка добре знає текст, веде пісню. На моє питання, чи можна багатьом людям разом виконувати співанки-хроніки, і в Буківці, і в Химчині мені відповідали, що можна: «Звісно так, лиш би слова знали»⁴.

⁴ ПМА – Косівський район, 2018, 2019.

Фото 1. Сопілка (денцівка) Михайла Атаманюка.
Химчин, 2018.

Незважаючи на те, що пісні-хроніки часто, за словами виконавців, виконують на застіллях при великому скупченні народу, небагато хто знає тексти повністю від початку до кінця. Тому, як правило, звичайно одна людина декламує текст пісні-хроніки, а хто знає – підтримує. Пісню-хроніку про Довбуша Михайло Атаманюк звичайно виконував разом з братом, який грав на сопілці. В 2018 році його брата вже не було в живих, тому мені вдалося записати лише сольне виконання хронік Михайлом Атаманюком.

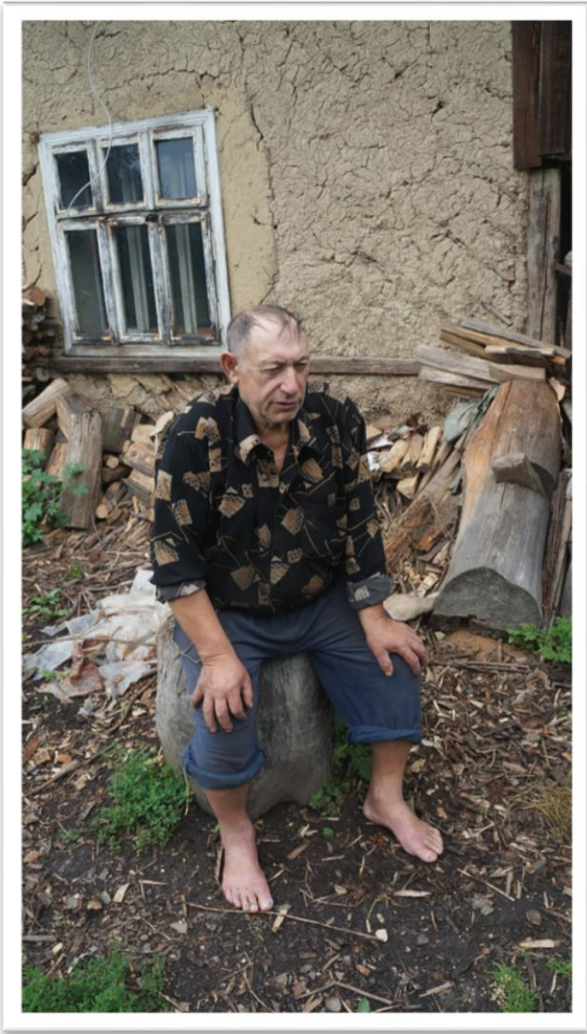

Фото 2. Виконавець пісень-хронік
Михайло Атаманюк біля своєї хати. Химчин, 2018.

Численні записи пісень-хронік 1990-х років, наприклад, записи з Чорного Потоку, Білих Ослав і Чорних Ослав, опубліковані Я. Турянською на диску «Кольорові села: Три зустрічі з музикою Передкарпаття» (2004), а також записи пісень-хронік з Верховини, які потрапили у стрічку фільму Яна Кшиштофа Кжижановського «Huculska Paska» (1998)⁵, підтверджують сольний характер жанру.

Текст пісні-хроніки про першу світову війну, записаний мною в 2018 р. в Химчині:

*Тече вода з-під броду та й ще й з-під обоччя,
Начилася тежка війна в штирнаїятім році.
Як зачели й москалики та і нас братати
Та вінчаних чоловіків нагайкаи рвати.
Котра з ними та й дружила, добре собі жила:
Не сіяла, не орала й в холоді лежыла.
Як зачели москалики від нас від іхати,
Зачели си й приятельки сьозами вмивати:
Одна плаче, друга скаче, йа трета си вхотит,
А четверта віріжіє, й а п'ета си й котит.*

Текст пісні-хроніки про Довбуша, записаний мною в 2018 р. в Химчині:

*Послухайте, люди добрі, шо хочу й казати —
Я вам хочу про Довбуша співанку співати.
Як втікала з України молода й Олена
В Микуличин, на присілок, шо зветься Зелений.
Але й вона йа втікала темньенької нічки
Породила Олексика кращого від чічки.
Породила йа вповила, в колыску поклала,
Олексика свого сина Довбушем назвала.
Росте Довбуш, та як з води, горами й гуляє,
Не стямився, як вже рочків вісімнадцять має.
Пасе Довбуш молоденький вівці в Кедроватій,
А як зачыв грім гриміти, дощик накрапати,
А як зачыв святий Ілля з неба громом бити,
Вихопився чорт на скалу, зачыв сі глумити.
Небагато Довбуш думав, гримнув з пістолета,
Покотивсі чорт скалою, зачыв веречети.
Такі пуски, такі звуки, отут сі заводит,
Аж тут раптом від Господа ангели приходьи.
А як прийшли ангелики зачывили й казати:
«Шо лии хочеш, славний Довбуш, то все будеш мати!».
«Хочу бути в горах сильним, сьїним найсьїльнішї,
Із легінів з легінями тай найвідважнішї.
Аби мене не ловила куля, ані зброя,
Дозволь мені, Сильний Боже, якщо Вашиь воля».
Ангели йму так сказали: «Усе се так стане,
Молоденький вічно будеш, як місяць настане».
Як сказали та й пролинули та, якби не були.
А як Довбуш як піднявсі — аж гори здригнули,
А як свиснув, то від свисту ліси си й хилили,
А як стрілив з пістолети, то всі ся дивили:
Всі ся дивльи в Чорногору, сонечко там гріє,
Полонинка й Кедровата в хвої зеленіє.
На тий горі на високій камені широкім
Сидить Довбуш, гірський орел, тишиний, сивоокий.
Кучерявий, чорнобривий, стан високий має.
На нім вбранє таке файне й аж си обліскає:*

⁵ На початку фільму «Гуцульський Великдень» верховинський музикант сольо виконує пісню-хроніку «Про Довбуша», акомпануючи собі на скрипці. (Krzyżanowski, 1998, 2013).

У сардарі він сукнянім, й а шнурі шовкові,
 А в майорії бративиси, що ніде такої,
 Порошниці в него хрест-навхрест через плечі,
 Та й барточка Довбушева в сиві очі мече.
 Отак блистит, отак сяє, як ружьє на сонці,
 А сам Довбуш такий файний, як квітка в віконці.
 А як крикне й: «Пани ляхи, годі вам гуляти,
 Бідних людей рабувати, бити та й карати!»
 Навколиці вни ж маєтки вни награбували,
 А пани си й позлякали, ровти повтікали.
 Тогди Довбуш молоденький в Буковець виходит,
 А до него й молоденька Дзвіночка приходит.
 Довбуш на ню подививси та й начев казати,
 А у співанці там видно, чи (таке) відповідати.
 «Ой холодна ця водицьи, хотів би я й пити,
 Як си хочеш, файна Дзвіно, й будем си любити.»
 А він свою файну Дзвінку кохає-обіймає,
 Розказує та й від чого йо вмирати має:
 Треба взети срібну кулю, ярі колосочки,
 А срібного й волосочка з мої головочки,
 Та тим, каже, службів Божих, дванацять відправити,
 Тогди можна моє житє навіки узети.
 Вни не знали, стару бабу, що гриби й ходила,
 Усе чула, усе виділа бодай си втопила.
 Тої ночі опівночі срібний волос вкрала,
 Свому сину Дзвінчукові усе й розказала.
 Дзвінчук стає дуже рано в місто си збирає,
 В Коломиї по всіх церквах він служби наймає.
 А як було вже й готово, приходит до хати,
 Зачев жінку свою Дзвінку ланцями в'єзати.
 А як зв'єзав він ланцями набив у рот ключе:
 «Аж тепер си тобі, Дзвіно, Довбуша відхоче!»
 Тогди завжди та, як завжди, як місяць ізходить,
 Збираєси із Космачьи, до Дзвінки приходит.
 А вни прийшли в Криворівню: «Пуска, Дзвіно, в хату!
 Ми тут хочемо тут трошки отут погуляти!»
 Баба стара відповіла: «Нема Дзвінки дома!»
 «Брешиєш, бабо!» — крикнув Довбуш і гірше від грому.
 Та як лапнув за одвірок, та як дах урушив,
 Дзвінчук стрілив з пістолети, аж вуха заглушив.
 Ой, набою, ти зрадливий, ой, ти золотенький,
 А з Довбушиє кровийи леси, упав молоденький,
 А як упов молоденький, крикнув: «Я вже гину!
 Беріт мене на топірії, несіт в Кедровину!
 А мій топір золотенький в Дунай утопіте,
 Най си кают старі люди та й маленькі діти.
 А хто бабі правду й каже, мусит помирати.»
 Умер Довбуш, вмерло слово, прощай, рідна мати!
 Уж ви хлопці, ви ж молодці, що ж мете діяти?
 Хліб із торби мете їсти, на камени спати.
 Ой, кувала й зазулиця в попа на таночку
 Варто дати горівочки за цю співаночку⁶.

Балада

Виконавці народних балад слово «балада» не вживають. Термін «балада» прийшов у фольклористику з літератури. Терміном «балада» почали називати певні твори української усної словесності на початку XIX століття, в епоху романтизму, коли представники освічених шарів європейського суспільства наново «відкрили» для себе народну словесність і почали шукати паралелі між жанрами

класичної літератури і жанрами фольклору. Стосовно творів української усної народної творчості термін «балада» вперше був вживаний М. Максимовичем у 1827 році (Максимович, 1827, с. 7).

Проблема дефініції жанру полягає не тільки у відсутності слова «балада» в термінології народних виконавців, але й у тому, що твір визнається баладою тільки при аналізі сюжету, а з музичної точки зору такого жанру нібито не існує (Пропп, 1964, с. 58–76). Віршові розміри балади вкрай різноманітні. Баладні сюжети трапляються в піснях, які належать до різних жанрів та історичних періодів, при чому як в ліричних, так і в обрядових піснях (Кучепатова, 2014, с. 67–76). У фольклорі Прикарпаття існує чимало колядок з баладними сюжетами, наприклад, колядка з с. Грабівки Рожнятівського району Івано-Франківської області (Східна Бойківщина) «Ой серед села бідная вдова» (баладний сюжет «мати-отруйниця», виникнення якого дослідники датують XIII–XVI століттями (Балашов, 1966, с. 21)). Під час польових досліджень 2018–2019 років у Городенківському і Тлумачькому районах Івано-Франківської області мені вдалося записати чимало весняних обрядових пісень-гайок з такими баладними сюжетами, як «сестра-отруйниця», «пані вбиває служницю», «чарівний корінь», «тройзілля» («Сербин», «Служила Настя в пана», «Чабан вівці зганяє», «Ой, червоне сонце сходить») ⁷.

Вчені XX століття по-різному визначали жанр народної балади. Н. Андреев, Д. Балашов, В. Пропп, Ю. Смирнов вважали баладу епічним / епіко-драматичним жанром, А. Веселовський, Н. Єліна, П. Лінтур, Л. Аринштейн, Г. Каланадзе – жанром ліро-епічним, В. Жирмунський, Б. Путілов, А. Гутнін, Є. Тудоровська – епіко-ліродраматичним (Ковьлін, 2003, с. 7). Більшість авторів, які дають дефініцію слову «балада», підкреслюють драматизм і трагічність сюжету як визначальні характеристики жанру (Дей, 1988, с. 11).

В радянській історіографії було прийнято відносити походження східнослов'янської балади до доби середньовіччя. Незважаючи на наявність в баладах давніх міфологічних мотивів, наприклад, мотиву інцесту, балади, на думку О. Дея, Д. Балашова, В. Проппа та інших дослідників XX століття, виражають середньовічний погляд на ці явища (Дей, 1988, с. 13; Балашов, 1963, с. 11; Пропп, 1964, с. 58–76). Верхні межі датування балади визначити складніше. З одного боку, у XVIII–XIX століттях виникають такі жанри, як нова балада і міський романс, з іншого – у цей час продовжують створюватися нові переробки й інтерпретації старих балад ⁸.

⁷ ПМА – 2019

⁸ Один з прикладів такої переробки – балада про зведення і зраду дівчини «Ой, у лузі калина стояла» з Хотинщини (сюжет ліризований, стрій мажорно-мінорний) (Іваницький, 2007, с. 294, 295).

⁶ ПМА – Косівський район, 2018.

Перші записи текстів українських балад з'являються ще у XVI столітті. Перша письмово зафіксована українська балада – пісня про Стефанавосводу «Дунаю, Дунаю, чому смутен течеш?» була надрукована в чеській граматиці Яна Благослава (1523–1571). Аналіз мови балади вказує на те, що вона була записана на території Покуття (сучасні Коломийський, Снятинський, Тлумецький, Городенківський, Тисменицький райони Івано-Франківської області) (Кирчів, 2005)⁹. Друга українська балада, яка потрапила в писемні джерела, пісня «Про козака та Кулину»¹⁰ була опублікована в брошурі «Pieśń kozaka Płachty» в 1625 році (Грица, 2016, с. 292).

Системне збирання українських балад почалося лише за доби романтизму на початку XIX ст.. Перші випуски українських балад пов'язані з іменами таких збирачів, як А. Чарноцький, Л. Боровиковський, О. Метлинський, М. Костомаров, П. Лукашевич, В. Залеський («Pieśni polskie i ruskie ludu galicyjskiego», 1833), Ж. Паулі («Pieśni ludu ruskiego w Galicji», 1839–1840), Й. Лозинський, а також з діяльністю «Руської трійці» (М. Шашкевич, Я. Головацький, І. Вагилевич, альманах «Русалка Дністрова», 1837). Велика кількість прикарпатських балад була опублікована Казимиром Вуйціцьким у збірці «Pieśni ludu Biało-Chorwatów, Mazurów i Rusi znad Bugu» (Варшава, 1836–1937).

Ключові збирачі прикарпатського епічного фольклору межі XIX–XX століть – І. Франко, В. Гнатюк, В. Шухевич, Ф. Колесса, Й. Роздольський, С. Людкевич (Кузьменко, 2017, с. 23–60). Сюжети двох давніх прикарпатських балад «Ой, там за горою, там за кременною» і «Ой, там у лісі» лягли в основу драми І. Франка «Украдене щастя» (Паньків, 2017, с. 75–81), балада «Ой, не ходи, Грицю» лягла в основу сюжету роману О. Кобилянської «В неділю рано зілля копала». У другій половині XX ст. велику роботу по збиранню балад і пісень-хронік Прикарпаття було проведено С. Грицею (Грица, 2020).

Як вже зазначалося вище, значна частина балад Прикарпаття, особливо на Покутті, є частиною гаївкового репертуару. Якщо говорити про твори, не пов'язані з календарною обрядовістю, треба відмітити, що балади, які побутують на сучасному Прикарпатті, можна розподілити на напливові, які прийшли з Центральної України в XX ст. («Проводжала мати», «Як козак у похід собирався» тощо), і давні місцеві. Перші набагато поширеніші в наш час, ніж другі, навіть у гірських районах¹¹. Досить поширені нові балади з сюжетами, які проникли з фольклору інших народів при посередництві літературної традиції (Карбашевська, 2015, с. 439–450). У 2019

році мені вдалося здійснити шість записів однієї балади цього типу «Ой світив місяць ще й дві зорі» (сюжет «Сестри-суперниці») в Тисменицькому районі Івано-Франківської області. Пізні напливові балади, разом з пізними ліричними піснями, є значною складовою репертуару багатьох фольклорних колективів сучасного Прикарпаття, оскільки виконуються хором, на декілька голосів.

Давні прикарпатські балади переважно одноголосні. За словами С. Грици, для найдавніших прикарпатських балад структура вірша 4+4, 4+6, 6+6 характерна, натомість коломиївка форма (4+4+6)2 властива для пізніших пластів епіки (Грица, 1990, с. 98). Такі балади були вельми поширені в XIX столітті¹², у наш час записати їх набагато складніше.

Не маючи можливості в рамках однієї статті розглянути весь корпус давніх прикарпатських балад, зупинимось на баладі про Довбуша, яка дійшла до наших днів як у пізній інтерпретації, так і в первісному вигляді. Цікаво, що сюжет про смерть ватажка опришків розкривається як у співанках-хроніках, так і в баладах. Якщо в співанках-хроніках описується все життя героя від народження до смерті, то балада висвітлює тільки зраду Довбуша Дзвінкою і трагічну смерть героя. Якщо всі пісні-хроніки про Довбуша мають коломиївку структуру, то балади (як давні варіанти, так і пізні) мають восьмискладову структуру вірша.

Найпоширеніша на сучасній території Галичини, Буковини і Закарпаття мелодія балади про Довбуша («Ой, попід гай зелененький») має мажорно-мінорний стрій і виникла під впливом міської музичної культури. Пізній варіант пісні про Довбуша можна почути майже в кожному селі Прикарпаття. Автор цих рядків записував його в Чортківському районі Тернопільської області, а також в Косівському, Тисменицькому, Рожнятівському, Городенківському, Долинському районах Івано-Франківщини. Балада виконується як а сапелла на кілька голосів, так і в супроводі акордеону або гармошки. Вона часто лунає на весіллях і просто на застіллях на всій території Галичини, а також на Закарпатській Гуцульщині.

Давні варіанти балади про Довбуша в наш час зберігаються в с. Дуба Рожнятівського району¹³, с. Космач Косівського району Івано-Франківської області¹⁴, в с. Ганичі Тячівського району Закарпатської області¹⁵. Балада з с. Дуба має безпівтоновий (ангемітонний) чотириступеневий звукоряд, мелодія в амбітусі квінти. Жителька с. Дуба Параска Попович, згідно запису, виконує баладу сольоно. На записі з с. Космача, яку здійснив О. Бут, В. Багрійчук грає на скрипці, П. Багрійчук співає. В с. Ганичах Тячівського району Закарпатської області Г. Пеліна зафіксувала

⁹ Музичнотекстологічний аналіз народнопісенного вірша цієї балади зробив Б. Луканюк («Про музичну форму пісні “Дунаю, Дунаю, чому смутен течеш”», 2018), гіпотетично встановивши ритмотипологічну будову імовірних мелодій, з якими міг лучитися цей текст. – *Прим. ред.*

¹⁰ За Ю. Смирновим, сюжет № П.70.1. (Смирнов, 1988, с. 31).

¹¹ ПМА – 2019.

¹² Наприклад, «Ой, не ходи, Грицю, та й на вечорниці» зі збірок Вацлава Залеського і Якова Головацького (Головацький, 1878, с. 201).

¹³ Записи проекту «ДУБОВА скриня» (ДУБОВА скриня, 2016).

¹⁴ Записи Олега Бута (But, 2003).

¹⁵ Записи Ганни Пеліної (Пеліна, 2021).

обидва варіанти балади про Довбуша: з пізньою мелодією (на скрипці грає М. Медвідь, співає Г. Медвідь (Пеліна, 2013, с. 141–153)) і зі «старовіцькою» мелодією (грає на скрипці і співає М. Медвідь). Для всіх давніх варіантів балади властивий вузький амбітус і сольна декламаційна манера виконання, близька до манери виконання пісень-хронік.

І. Франко знав принаймні два варіанти балади про Довбуша: дрогобицький і ценівський, який він перейняв від мешканця села Ценів, сидячи в Коломийській тюрмі. Обидва варіанти записані М. Лисенком з голосу І. Франка. О. Кольберг записав ще один дрогобицький варіант балади, де після кожної строфи виконувалася пригравка на сопілці. У 1965 році О. Турянська записала «старовіцький» варіант балади у виконанні мешканця с. Корнич, який перейняв її від лірника-сліпця, що співав баладу у Коломиї біля церкви (Грабовецький, 2000, с. 16, 21).

Тотожність тексту і віршової структури давніх і пізніших «ізводів» балади про Довбуша вказує на пряму спадкоємність балад сучасних варіантів від тих, що виникли у XVIII столітті. Поширеному на Закарпатті пізньому варіанту балади «Сидить Пинтя у темниці» також передували варіанти, що виконувалися сольоно в декламаційній манері і мали риси безпівтонової мелодики (Пеліна, 2013, с. 141–153; Гошовський, 2003, с. 330).

Для повного висвітлення обставин пісенного виконання з інструментальним супроводом «старовіцьких» варіантів прикарпатських балад необхідно провести опитування жителів Корнича,

Мишина, Ключева Великого, Космача, Ценіва, Дуби, Струпкова й інших прикарпатських сіл, де вони фіксувалися у XX – на початку XXI століття. Записи XX століття і найбільш повноцінні сучасні фіксації давніх варіантів карпатських балад вказують на їхній зв'язок з народним інструментальним професіоналізмом, демонструють сольний, декламаційний характер виконавської манери.

Висновки

Найдавнішим епічним творам Прикарпаття притаманне сольне декламаційне виконання і щільний зв'язок з інструментальною традицією. У наш час професійна лірницька традиція виконання псалм зникла, але поодинокі псалми зберігаються по селах Прикарпаття у функції колядок та великопісних пісень. Жанр співанок-хронік, який виник у XVII столітті, відображує історичні події з часів опришківського руху до нашого часу. В селах, де й нині продовжують співати пісні-хроніки, зберігається традиція їх сольного виконання у супроводі скрипки чи сопілки або без інструменту. Якщо говорити про жанр народної балади, то треба відмітити, що давні балади, пов'язані з індивідуальним виконавством і народним професійним інструменталізмом, в наш час звучать рідше, ніж балади пізні, яким більше притаманний колективний, гуртовий спосіб виконання.

Список використаної літератури і джерел

- But, O. (2003). *Багрійчук, П. Д., Багрійчук, В. В. Ой по під гай зелененький (співанка про Довбуша)*. [Відео]. Youtube. Отримано 05.06.2021 з сайту: <https://www.youtube.com/watch?v=99bDomSgHXs>
- Kolberg, O. (1883). *Pokucie. Cz. II*. 360 s. Kraków.
- Krzyżanowski, Krzysztof Jan. (1998, 2013). *Kumłyk, Roman z Żabiego – Werhowyny. Huculska Paska – 1998*. [Відео]. Youtube. Отримано 03.06.2020 з сайту: <https://www.youtube.com/watch?v=KrlhcID9fi4>
- Marusiak, Stepan. (2021). *Анця великопісні пісня з бойківського краю. Страсні пісні* [Відео]. Youtube. Отримано 01.05.2021 з сайту: <https://www.youtube.com/watch?v=hZqV4dqD4xc>
- Балашов, Д. (1963). *Русская народная баллада*. 449 с. Москва.
- Балашов, Д. (1966). *История развития жанра русской баллады*. 72 с. Петрозаводск.
- Гнатюк, В. (1886). Лірники. *Етнографічний збірник*, 2, 18–73. Львів.
- Головацкій, Я. (1878). *Народныя пѣсни Галицкой и Угорской Руси. Ч. I. Думы и думки*. 388 с. Санкт-Петербург.
- Гошовський, В. (1971). *У истоков народной музыки славян. Очерки по музыкальному славяноведению*. 316 с. Москва: Советский композитор.
- Гошовський, В. (2003). *Українські пісні Закарпаття*. 446 с. Львів.
- Грабовецький, В. (2008). *Легендарні опришки – лицарі Карпат (XVI–XIX ст.) в літописі та ілюстраціях*. 464 с. Івано-Франківськ: Нова Зоря.
- Грабовецький, В., Козачок, М., Турянська, Л. (2000). *Ой по під гай зелененький ходить Довбуш молоденький: етногенез, поширення, варіанти*. 160 с. Івано-Франківськ; Торонто: Нова Зоря.
- Грица, С. (1990). *Украинская песенная эпика*. 164 с. Москва: Советский композитор.
- Грица, С. (2015). *Мелос української народної епіки*. 344 с. Київ: Видавничий дім Дмитра Бураго.
- Грица, С. (2016). Балади. *Історія української музики: У 7 т., с. 289–315*. Київ: НАН України, ІМФЕ ім. М. Т. Рильського.
- Грица, С. (2020). *Необрядовий фольклор західних регіонів України: регіонально-жанрова антологія*. 764 с. Київ: Ліра.
- Дей, О. І. (Ред.). (1988). *Балади: родинно-побутові стосунки*. 528 с. Київ: Наукова думка.
- Дей, О., Грица, С. (1972). *Співанки-хроніки (новини)*. 555 с. Київ: Наукова думка.

- ДУБОВА скриня. (2016). *Параска Попович. Пісня про Довбуша*. [Відео]. Youtube. Отримано 09.12.2020 з сайту: https://www.youtube.com/watch?v=_rOu0-U1_rE
- Електронний архів українського фольклору*. (б. д.). [online]. Отримано 01.05.2020 з сайту: <https://folklore-archive.org.ua>
- Зеленчук, Я. (2011). Гуцульський лірник Генцар. *Гуцули і Гуцульщина: літературно-мистецький і громадсько-суспільний часопис*. Отримано 9 червня 2020 з сайту: <https://gig.kosiv.biz/97/>
- Іваницький, А. (2007). *Історична Хотинщина*. Київ: Нова книга. 576 с.
- Карбашевська, О. (2015). Компаративне вивчення народної балади: українсько-британський контекст. *Прикарпатський вісник НТШ. Слово*, № 2. 439–450.
- Квітка, К. (1928). До вивчення побуту лірників. *Первісне громадянство та його пережитки на Україні*, 2–3, 115–129. Київ.
- Кирчів Р. (2005). Донаукові зацікавлення українським фольклором та етнографією. *Народна творчість та етнографія*, № 1. 40–48. Київ.
- Ковылин, А. (2003). *Русская народная баллада: происхождение и развитие жанра*. (Автореферат дис. на соискание уч. степени канд. филол. наук. 10.00.09. – фольклористика). Москва.
- Корицький, О. (2020). Лірники Буковинської Гуцульщини. *Синергія виконавця і слухача в кобзарсько-лірницькій традиції: Збірник наукових праць науково-практичної конференції з міжнародною участю*, 187–204. Київ–Харків (2020, 6 червня). Харків–Київ: Видавець Олександр Савчук.
- Кузьменко, О. (2017). Фольклор Покуття: динаміка традиції. *Народознавчі зошити*, 1 (133), 23–60. Львів.
- Кучепатова, С. (2014). Нарушение запрета в славянских и балтских балладах с мотивом метаморфозы. *Научный альманах «Традиционная культура»*, Т. 15, № 2(54), 67–76. Москва.
- Максимович, М. (1827). *Малороссійскія народныя пѣсни*. Москва: типографія Августа Семена.
- Паньків, М. (2017). Старопокутські пісні українців Х – XVIII ст. у творчій спадщині Івана Франка. *Народознавчі зошити*, 1(133), 75–81. Львів.
- Пеліна, А. (2021). *Балада про Довбуша*. [Song]. Soundcloud. Отримано 01.07.2021 з сайту: <https://soundcloud.com/anna-pelina?fbclid=IwAR1MLZSBL0BxX8AV2B9UfqS0t3B3LjZ-G0tnP0eIDisQHHItRFKcSDXaINg>
- Пеліна, Г. (2013). Марамороські балади Карпатського циклу: проблема вивчення міжнародних зв'язків. *Вісник Львівського університету. Мистецтвознавство*, 13, 141–153. Львів.
- Пропп, В. (1964). Жанровый состав русского фольклора. *Русская литература*, 4, 58–76. Москва.
- Смирнов, Ю. (1988). *Восточнославянские баллады и близкие им формы. Опыт указателя сюжетов и версий*. Москва: Наука. 117 с.
- Чікало, О. (2008). *Пісні-хроніки: динаміка жанру*. (Дис. ... канд. наук: 10.01.07). Львівський національний університет імені Івана Франка. Львів.

References

- Balashov, D. (1963). *Russkaya narodnaya ballada [Russian Folk Ballade]*. Moscow. [in Russian].
- Balashov, D. (1966). *Istoriya razvitiya zhanra russkoy ballady [The History of the Development of the Genre of Russian Ballad]*. Petrozavodsk. [in Russian].
- But, O. (2003). *Bahriichuk, P. D., Bahriichuk, V. V. Oi popid hai zelenenkyi (spivanka pro Dovbusha) [Oh, under the green grove (a song about Dovbush)]*. [Video]. Youtube. Retrieved June, 05, 2021, from: <https://www.youtube.com/watch?v=99bDomSgHXs>
- Chikalo, O. (2008). *Pisni-khroniky: dynamika zhanru [Songs-Chronicles: Dynamics of the Genre]*. (Diss. of the candidate of sciences: 10.01.07). Lviv. [in Ukrainian].
- Dei, O. I. (Ed.). (1988). *Balady: rodynno-pobutovi stosunky [Ballads: Family and Domestic Relations]*. Kyiv: Naukova dumka. [in Ukrainian].
- Dey, O., Hrytsa, S. (1972). *Spivanky-khroniky (novyny) [Songs-Chronicles]*. Kyiv: Naukova dumka. [in Ukrainian].
- DUBOVA skrynja [Oak Chest]. (2016). *Paraska Popovych, Pisia pro Dovbusha [A song about Dovbush]*. [Video]. Youtube. Retrieved December, 09, 2020, from: https://www.youtube.com/watch?v=_rOu0-U1_rE
- Elektronnyi arkhiv ukrainskoho folkloru [Electronic archive of Ukrainian folklore]*. (n. d.). Retrieved April, 01, 2021, from <https://folklore-archive.org.ua>. [in Ukrainian]
- Goshovskij, V. (1971). *U istokov narodnoii muzyki slavian [The Sources of Slavs Folk Music]*. Moscow. [in Russian].
- Gritsa, S. (1990). *Ukrainskaya pesennaya epika [Ukrainian Song Epic]*. Moscow: Sovetskiy kompozitor. [in Russian].
- Hnatyuk, V. (1886). *Lirnyky [Hurdy-gurdy players]*. *Etnografichnyi zbirnyk [Ethnological digest]*, 2, 18–73. Lviv. [in Ukrainian].
- Holovatskyi, Ya. (1878). *Narodnyia pesni Galitskoy I Ugorskoy Rusi [Folk Songs of Galician and Hungarian Rus]*. P. 1. St. Petersburg. [in Ukrainian].
- Hoshovskyi, V. (2003). *Ukrainski pisni Zakarpattia [Ukrainian Songs of Zakarpattia]*. Lviv. [in Ukrainian].

- Hrabovatskyi, V., Kozachok, M., Turyanska, L (2000). *Oi popid hai zelenenkyi khodyt Dovbush molodenkyi: etnohenez, poshyrennia, varianty*. [Oh, under the green grove walks Dovbush young: Ethnogenesis, Spreading, Varieties]. Ivano-Frankivsk; Toronto: Nova zorya. [in Ukrainian].
- Hrabovetskyi, V. (2008). *Lehendarni opryshky – lytsari Karpat (XVI–XIX st.) v litopysi ta ilyustratsiyakh* [Legendary Opryshkos – Knights of the Carpathians (16th–19th centuries) in the annals and illustrations]. Ivano-Frankivsk: Nova Zorya. [in Ukrainian].
- Hrytsa, S. (2015). *Melos ukrainskoyi narodnoyi epiki* [Melos of Ukrainian Folk Epic Songs]. Kyiv: Vidavnychy dim Dmytra Buraho. [in Ukrainian].
- Hrytsa, S. (2016). Balady [Ballads]. *Istoriya ukrainskoi muzyky u 7 t.* [The History of Ukrainian Music in 7 v.]. Kyiv. [in Ukrainian].
- Hrytsa, S. (2020). *Neobriadovi folklor zakhidnykh rehioniv Ukrainy: rehionalno-zhanrova antolohiia* [Non-Ritual Folklore of Western Regions of Ukraine: Regional Genre Anthology]. Kyiv: Lira. [in Ukrainian].
- Ivanytskyi, A. (2007). *Istorychna Khotynshchyna* [Historical Khotynshchyna]. Kyiv: Nova knyha. [in Ukrainian].
- Karbashevska, O. (2015). Komparatyvne vyvchennya narodnoyi balady: ukrayinsko-brytanski kontekst [Comparative investigation of folk ballade: Ukrainian-British aspect]. *Prykarpatskyi visnyk NTSh. Slovo* [Precarpathian Journal of The Shevchenko Scientific Society], № 2. 439–450. [in Ukrainian].
- Kolberg, O. (1883). *Pokucie* [Pokuttya]. Cz. II. Kraków. [in Polish].
- Korytskyi, O. (2020). *Lirnyky Bukovynskoi Hutsulshchyny* [Hurdu-gurdy players of Bukovinian Hutsulshchyna Synerhiya vykonavtsya i slukhacha v kobzarsko-lirnytskiy tradytsiyi: Zbirnyk naukovykh prats naukovopraktychnoyi konferentsiyi z mizhnarodnoyu uchastyu] [Synergy of Performer and Listener in the Kobza-Lyric Tradition: Proceedings of the Scientific-Practical Conference with International Participation], 187–204. Kyiv-Kharkiv (2020, June 6). Kharkiv–Kyiv: Publisher Olexandr Savchok. [in Ukrainian].
- Kovylin, A. (2003). *Russkaya narodnaya ballada: proiskhozhdeniye i razvitiye zhanra* [Russian Folk Ballad: the Origin and Development of the Genre]. (Abstract dis. to apply for an account. degree of Cand. philol. sciences. 10.00.09. - folklore studies). Moskow. [in Russian].
- Kuchepatova, S. (2014). Narusheniye zapreta v slavyanskikh i baltyskikh balladakh s motivom metamorfozy [Violation of the prohibition in Slavic and Baltic ballads with a motive of metamorphosis]. *Nauchnyy almanakh «Traditsionnaya kultura»* [Scientific Almanac «Traditional Culture»], Vol. 15, № 2(54), 67–76. [in Russian].
- Kuzmenko, O. (2017). Folklor Pokuttya: dynamika tradytsiyi [Folklore of Pokuttya: the dynamics of tradition]. *Narodoznavchi zoshyty* [Ethnographic notebooks], 1(133), 23–60. [in Ukrainian].
- Krzyżanowski, Krzysztof Jan. (1998, 2013). *Kumlyk, Roman z Żabiego – Werhowyny. Huculska Paska – 1998*. [Video]. Youtube. Retrieved June 3, 2020 from: <https://www.youtube.com/watch?v=KrlhcID9fi4>
- Kvitka, K. (1928). Do vyvchennya pobutu lirnykiv [To the study of the life of hurdu-gurdy players]. *Pervisne hromadyanstvo ta yoho Perezhytky na Ukraine* [Primitive Society and its Remnants in Ukraine], 2–3. 115–129. Kyiv. [in Ukrainian].
- Kyrchiv, R. (2005). Donaukovi zatsikavleniia ukrainskym folklorom ta etnohrafiiu [Pre-scientific interests in Ukrainian folklore and ethnography]. *Narodna tvorchist ta etnohrafia* [Folk art and ethnography], № 1. 40–48. Kyiv. [in Ukrainian].
- Marusiak, Stepan. (2021). *Antsia velykopisni pisnia z boikivskoho kraiu. Strasni pisni* [Antsia is a song from the Boyko region. Passionate songs]. [Video]. Youtube. Retrieved April, 01, 2021 from: <https://www.youtube.com/watch?v=hZqV4dqD4xc>
- Maximovich, M. (1827). *Malorossiyskiya narodniya pesni* [Little Russian folk songs]. Moskow: August Semyon Printing House [in Russian].
- Pankiv, M. (2017). Staropokutski pisni ukrayintsiv X–XVIII st. u tvorchiy spadshchyni Ivana Franka [Old pokutian songs of Ukrainians of the X–XVIII centuries in the creative heritage of Ivan Franko]. *Narodoznavchi zoshyty* [Ethnographic Notebooks], 1(133), 75–81. [in Ukrainian].
- Pelina, A. (2021). *Balada pro Dovbusha* [The Ballad of Dovbush]. [Sound]. Soundcloud. Retrieved July, 01, 2021 from: <https://soundcloud.com/anna-pelina?fbclid=IwAR1MLZSBL0BxX8AV2B9UfqS0t3B3LjZ-G0tnP0eIDisQHHItRFKcSDXaINg>
- Pelina, H. (2013). Maramoroski balady Karpatskoho tsyklu: problema vyvchennya mizhnarodnykh zvyazkiv [Maramores ballads of the Carpathian cycle: the problem of studying international relations]. *Visnyk Lvivskoho universytetu. Mystetstvoznavstvo* [Bulletin of Lviv University. Art History], 13, 141–153. Lviv. [in Ukrainian].
- Propp, V. (1964). Zhanrovyi sostav russkogo folkloru [Genre composition of Russian folklore]. *Russkaya literatura* [Russian Literature], 4, 58–76. Moskow. [in Russian].
- Smirnov, Yu. (1988). *Vostochnoslavianskiye ballady i blizkiye im formy. Opyt ukazatelya syuzhetov i versiy* [East Slavic Ballads and Related Forms. The Experience of Indexing Plots and Versions]. Moskow: Nauka. [in Russian].
- Zelenchuk, Ya. (2011). Hutsulskyi lirnyk Dmytro Hentsar [Hutsul hurdu-gurdy Player Dmytro Hentsar]. *Hutsuly i Hutsulshchyna: literaturno-mystetskyi i hromadsko-suspilnyi chasopys* [Hutsuls and Hutsul Region: Literary-Artistic and Public Magazine]. Retrieved June 9, 2020 from: <https://gig.kosiv.biz/97/> [in Ukrainian].

Додатки

1 Нотний текст колядки-псалми зі Старого Лисця.

А хто знає тер-пить, хто жу-ру ма-є, на стра-сті спі-шить, ла-ски бла-га -є

Ту Стра-тен-ську Ма - тір Бо - жу, ту пре-кра - сну кві - тку ро - жу,

бо Вна тут нас жеде, по - лег - шу да - є

Iwan Strutyński

<https://orcid.org/0000-0002-7982-1017>

*Russian Institute of Art History,
sector of instrument science (graduate student),
Isaakievskaya Sq., 5, St. Petersburg, Russia, 190000,
tel. : +79 21 560 2737; e-mail: sevdbrif@gmail.com*

The Instrumental Component of the Epic Genres of the Carpathian Tradition

If the context of the performance of ritual and dance music is described in detail in a number of monographs at the beginning and middle of the last century, then with descriptions of the existence of epic genres the situation is somewhat different. Most collections of epic songs contain verbal and musical texts, however, the context of the performance, the number of performers, and the instrumental component are not always described.

The article is devoted to the epic genres of folklore of the Ukrainians of the Carpathians. The article examines the modern existence of such epic genres of Ukrainian Carpathian folklore as psalm, song-chronicle, ballad. The aim of the study is to show the epic genres of folklore of the Ukrainian Carpathians in the context of its modern existence in the Carpathian village and in connection with the instrumental tradition of the region. The study covers Eastern Galicia (Halychyna), in particular Galician Hutsulshchyna and Pokuttia (Pokucie), where the author's fieldwork took place.

Modern field recordings of psalms, which were previously carried by itinerant lyre players, indicate that the works of this genre in some places have survived to this day due to their inclusion in the calendar tradition. Some of them are preserved as Christmas and Lenten songs. So, in the village Strykiv of the Tysmenytsa district of Ivano-Frankivsk region, the psalm «About Stratenska Virgin Mary» about the siege of the monastery by the Tatars became a carol.

In the Kosiv and Verkhovyna districts of Ivano-Frankivsk region (Galician Hutsulshchyna), songs-chronicles («novyny») continue to exist. This genre of Ukrainian folklore appeared in the 17th century. Songs-chronicles reflect historical events from the time of the opryshky movement to the present day and family and household dramas. In the village Khymchyn of the Kosiv region, the author of these lines was lucky to record two songs-chronicles – about Dovbush and about the First World War. The performer alternated singing with playing on a sopilka-dencivka. The author finds out ideas of the bearers of the tradition about the correct performance of songs-chronicles. The classical performance of chronicle songs is predominantly solo (one singer and one accompanist-instrumentalist).

Folk ballads that exist in the modern Carpathian region can be divided into local and late ones, a significant part of which came from the Central regions of Ukraine in the 20th century. At the same time, part of the late ballads comes from the ancient ones that arose on the territory of the Ukrainian Carpathians in the 17th–18th centuries. Evidence of the 20th century and the records of modern collectors of Carpathian folklore show that the performance of ancient Carpathian ballads is close to the performance of songs-chronicles. Old Carpathian ballads are characterized by a declamatory manner of singing accompanied by a violin, hurdy-gurdy or sopilka-flute and a narrow ambitus.

Old ballads are associated with individual performance and folk-professional instrumentalism. Nowadays they can be heard less often than late ballads associated with collective choral singing. To get a complete picture of the context of the existence of the ancient Carpathian ballads, it is necessary to interview the inhabitants of the villages where they were recorded in the XX – at the beginning of the XXI century – Korynych, Myshyn, Cherni Oslavy, Velykyi Klyuchiv and Kosmach.

Keywords: Carpathians, Pre-Carpathia, epos, psalma, song-chronicle, ballad, hurdy-gurdy, dencivka.

Иван Струтинский

<https://orcid.org/0000-0002-7982-1017>

Российский институт истории искусств,

сектор инструментоведения (аспирант),

Исаакиевская пл., 5, Санкт-Петербург, Россия, 190000,

+79 21 560 2737; e-mail: sevdbrif@gmail.com

Инструментальная составляющая эпических жанров карпатской традиции

Если контекст исполнения обрядовой и танцевальной музыки подробно описан в ряде монографий еще в начале-середине прошлого века, то с описаниями бытования эпических жанров дело обстоит несколько иначе. Большинство сборников эпических песен содержит словесные и нотные тексты, однако контекст исполнения, количество исполнителей, инструментальный компонент описаны далеко не всегда.

Статья посвящена эпическим жанрам фольклора украинцев Карпат. В статье рассматривается современное бытование таких эпических жанров украинского карпатского фольклора, как псалма, песня-хроника, баллада. Цель исследования – показать эти жанры фольклора украинских Карпат в контексте их современного бытования в прикарпатском селе и в связи с инструментальной традицией региона. Исследование охватывает Галичину, в частности Галицкую Гуцульщину и Покутье, где проходили полевые исследования автора.

Современные полевые записи псалма, носителями которых ранее были странствующие лирники, свидетельствуют о том, что произведения этого жанра кое-где сохранились до наших дней благодаря включению их в календарную традицию. Некоторые из них сохраняются в качестве рождественских и великопостных песен. Так, в с. Старом Лисце Тысменицкого района Ивано-Франковской области псалма «Про Стратенську Божу Матір» об осаде татарами монастыря стала колядкой.

В Косовском и Верховинском районах Ивано-Франковской области (Галицкая Гуцульщина) продолжают бытовать песни-хроники («новины») – жанр украинского фольклора, возникший в XVII в. Песни-хроники отражают исторические события, начиная со времени опрышковского движения до сего дня, а также семейно-бытовые драмы. В Химчине Косовского района автору этих строк посчастливилось записать две песни-хроники – про Довбуша и про Первую мировую войну. Исполнитель чередовал пение с игрой на сопилке-денцивке. Выясняются представления носителей традиции о правильном исполнении песен-хроник. Классическое исполнение песен-хроник преимущественно сольное (один певец и один аккомпаниатор-инструменталист).

Народные баллады, которые бытуют на современном Прикарпатье, можно разделить на ранние и поздние, значительная часть которых пришла из Центральных регионов Украины в XX в. При этом часть поздних баллад происходит от древних, которые возникли на территории Украинских Карпат в XVII–XVIII вв. Свидетельства XX в. и записи современных собирателей карпатского фольклора показывают, что исполнение древних карпатских баллад близко к исполнению песен-хроник. Для древних карпатских баллад характерны декламационная манера пения в сопровождении скрипки, лиры либо сопилки, узкий амбитус мелодии.

Древние, «старовіські» баллады, связаны с индивидуальным исполнительством и народно-профессиональным инструментализмом. В наше время их можно услышать реже, чем баллады поздние, связанные с коллективным хоровым пением. Для получения полного представления о контексте бытования старинных карпатских баллад необходимо опросить жителей сел, где они фиксировались в XX – в начале XXI в. – Корнича, Мышина, Черных Ослав, Ключева Великого и Космача.

Ключевые слова: Карпаты, Прикарпатье, эпос, псалма, песня-хроника, баллада, колесная лира, денцивка.

Стаття надійшла до редакції 09.09.2021 року